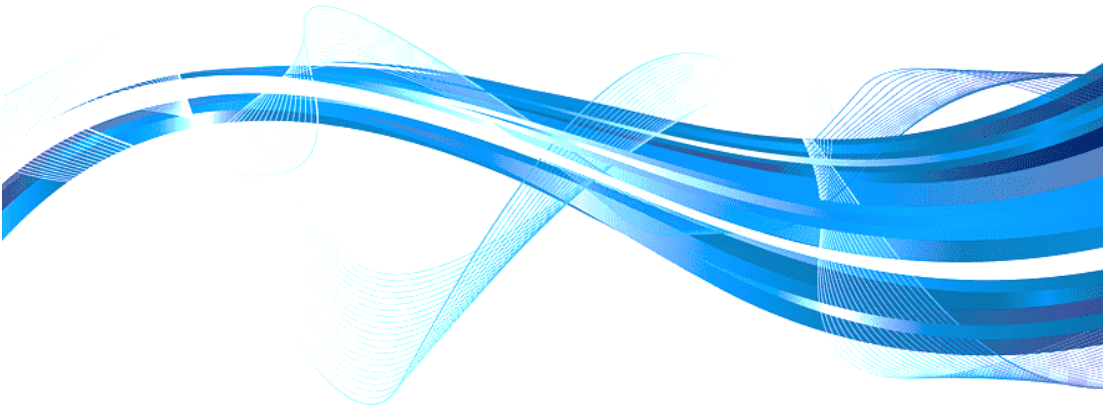

**Комунальна установа
"Центр професійного розвитку педагогічних працівників
Первомайської міської ради Миколаївської області"**

***Сучасні форми організації
освітнього процесу в ЗДО:
методичний орієнтир***

Первомайськ, 2024

Сучасні форми організації освітнього процесу в ЗДО: методичний орієнтир. – Первомайськ, 2024. – 36 с.

Відповідальний за випуск: Хрипун М. Г., *директор КУ «ЦПРПП»*

Укладач: Ківаєва Т.В., *консультант КУ "ЦПРПП"*

Комп'ютерна верстка, дизайн, друк: Бончковська С.Г., *бібліотекар КУ «ЦПРПП»*

Посібник укладено для методистів та вихователів закладів дошкільної освіти. У посібнику представлено сучасні форми організації освітнього процесу в ЗДО, розкрито їх зміст

ЗМІСТ

1.	Сучасні форми організації освітнього процесу в ЗДО: методичний орієнтир.....	4
2.	Спілкування в колі.....	5
3.	Освітня ситуація.....	6
4.	Проектна діяльність.....	8
5.	Прогулянка	12
6.	Екскурсія.....	13
7.	Квест.....	15
8.	Геокешинг.....	16
9.	Дитяче експериментування.....	17
10.	Мінімузей.....	19
11.	Мистецькі (арт), або художньо-педагогічні спілкування.....	21
12.	Заняття.....	22
13.	Гра-стратегія.....	29
14.	Орієнтовні форми, методи, засоби освітньої роботи з дітьми	31
15.	Використані джерела.....	34

Сучасні форми організації освітнього процесу в ЗДО: методичний орієнтир

Реформування дошкільної освіти вимагає від педагогів якісних змін в організації освітнього процесу. Державний стандарт дошкільної освіти визначає цінності дошкільної освіти, серед яких щасливе проживання дитиною дитинства, визнання самоцінності дошкільних років, їхнього потенціалу, розвиток творчих задатків, здібностей дітей. Саме тому діяльність вихователів має бути переорієнтована на опанування та впровадження ефективних форм партнерської взаємодії з дошкільнятами, застосування особистісно орієнтованого, компетентнісного, діяльнісного, інтегрованого підходів.

Сьогодні діти потребують безпечного, цікавого, ігрового, розвивального освітнього середовища, яке сприятиме активізації пізнавальної діяльності дошкільнят, формуванню їх компетентностей, набуттю особистого досвіду. Тож освітяни мають орієнтуватися в різноманітному спектрі педагогічних засобів та ефективно застосовувати їх в освітньому процесі.

Сучасні форми роботи ґрунтуються на інноваційних підходах та передових педагогічних практиках, вікових особливостях дітей, їхніх інтересах та потребах. Доцільною є організація освітньої діяльності з дітьми дошкільного віку в формі педагогічного спілкування в колі, сучасних занять, освітніх ситуацій, тематичних проєктів, прогулянок, екскурсій, експериментальної діяльності, ігор тощо.

Такі форми роботи готують дітей до майбутнього життя, сприяють розвитку важливих особистих навичок, таких як критичне мислення, творчість, співпраця та комунікація, роблять навчання більш цікавим та захоплюючим.

Спілкування в колі

Досить ефективною формою організації дітей є спілкування в колі. Коло надихає, дарує відчуття єдності, дає змогу налагодити соціальну взаємодію між дітьми й дорослими, зберегти та посилити енергію спільної творчої діяльності, сформувати повагу до іншої точки зору. У колі педагог із дітьми може обговорювати майбутню діяльність, презентувати нові книги чи іграшки, говорити про проблеми, які хвилюють, спільно розробляти правила взаємин.

Коло як форма організації дітей використовується *в усіх вікових групах*.

Кожне коло має свою тему, яка залежить від педагогічної ситуації. Тому коло можна розглядати як різновид кіл:

- коло створення емоційного настрою, концентрації уваги, психологічного комфорту;
- коло розширення інформаційного поля дитини;
- рефлексійне коло.

Рефлексійне коло дає змогу налагодити соціальну взаємодію між дітьми та дорослими; налаштувати дітей на хвилю взаємного прийняття, доброзичливості; привітати одне одного; обмінятися новинами, розповісти про те, що хвилює; визначитися з почуттями й настроєм тощо.

Спілкуючись у колі, дивлячись один одному в очі, діти вчаться поважати інших, покращують свої мовні та комунікативні навички. Вітання створює спокійний і розважливий настрій для обміну інформацією (саме після нього і починається робота над темою дня та вирішуються певні освітні завдання).

Мета привітання – створення атмосфери довіри та затишку, відчуття належності до колективу. Доречно використовувати різні цікаві форми привітань.

Ранкова зустріч (або ранкове коло) – це заздалегідь запланована, структурована на початку дня коротка (до 20 і менше хвилин) зустріч усієї групи дітей із вихователем, сидячи або стоячи у колі, яка дає змогу кожній дитині опанувати різноманітні соціальні, моральні, комунікативні, навчальні навички. Мета ранкових зустрічей – зацікавити дошкільнят і підготувати їх до робочого дня.

Під час ранкової зустрічі педагог орієнтує дітей на тему дня, готуючи їх до роботи в центрах розвитку (де їм дозволяється обирати іграшки і матеріали й користуватися ними так, як вони самі того хочуть) та до наступних занять.

Після цікавих ігор у різних центрах розвитку, забезпечення позитивного настрою дітей та бажання дізнатися щось новеньке організовуються заняття відповідно до розкладу організованої навчально-пізнавальної діяльності та теми дня.

Ранкові зустрічі у ЗДО – це цікава, інноваційна форма освітньої роботи з дошкільниками в умовах запровадження концепції НУШ та забезпечення наступності між двома ланками освіти – дошкільної та початкової.

Освітня ситуація

Освітня ситуація – це ситуація розумового напруження, що виникає спонтанно або спеціально організовується вихователем і розв’язання якої передбачає спільну діяльність усіх її учасників. Призначення освітніх ситуацій полягає в систематизації, поглибленні, узагальненні особистого досвіду дітей.

Особливістю освітньої ситуації є створення разом із дітьми певного освітнього продукту (результату). Такі результати можуть бути як матеріальними (малюнок, виріб, колаж), так і нематеріальними (нові знання, ідеї, переживання). Кількість освітніх ситуацій не регламентована, визначається вихователем, виходячи з освітніх завдань та особливостей розвитку дітей у групі.

Виховatelj може створювати різноманітні освітні ситуації, що спонукають дітей застосовувати свої знання і вміння, активно шукати нові шляхи вирішення проблеми, проявляти емоційну чуйність і творчість. Запропоновані вихователем освітні ситуації ставлять дітей перед необхідністю зрозуміти, прийняти і вирішити поставлене завдання. При цьому активно використовуються такі прийоми: пояснення, вказівка, порівняння, повторення, підказка, виправлення помилок, нагадування, постановка запитань.

Для вихователя запропонована освітня ситуація є організованим моментом освітнього процесу, а для дитини – цікавою ігровою діяльністю, що потребує різних видів взаємодії (інтелектуальної, емоційної, комунікативної, рухової) задля досягнення результату.

Алгоритм постановки та вирішення освітніх ситуацій

1. Постановка проблеми. Вихователь зацікавлює дітей ситуацією, пропонує питання.
2. Висунення припущень, гіпотез шляхом залучення до активної участі всіх дітей.
3. Вибір та перевірка припущень (спостереження, експеримент тощо).
4. Створення дітьми продуктів діяльності (малюнки, аплікації, ліплення, вироби, вірші, розповіді тощо, а також зміни особистісних якостей дітей).
5. Підбиття підсумків, оцінювання досягнень дітей.

Структура освітньої ситуації (з досвіду запровадження чотирикомпонентної структури заняття К. Крутій.)

1. Комунікативна діяльність.

Постановка, формулювання проблеми. Вихователь зацікавлює дітей ситуацією, пропонує їм завдання (або його частину) та забезпечує його прийняття, актуалізує знання дітей.

2. Пізнавальна діяльність.

Висунення припущень та гіпотез шляхом залучення до активної участі дітей.

3. Перетворювальна діяльність.

Вибір, перевірка припущень, створення дітьми освітньої продукції.

4. Оцінно-контрольна діяльність (рефлексія).

Обговорення з метою усвідомлення виконаної роботи. (Чого навчилися? Що нового дізналися? Яким способом? Яке завдання для тебе виявилось найцікавішим? Які відкриття зробив для себе? Чого нового ти навчився? Що тебе здивувало? тощо)

Класифікація освітніх ситуацій

Дослідницькі-пошукові – в ході опрацювання яких ставляться проблеми, висуваються та перевіряються гіпотези щодо засобів і способів їхнього вирішення.

Комунікативно-діалогові (дискусійні) – у ході яких генеруються ідеї, що стосуються вирішення поставленої проблеми; їх обґрунтовують, висловлюють та зіставляють різні погляди, здійснюється рефлексія.

Ігрові – моделюють у предметно-змістовному (імітаційно-ігровому) і соціально-психологічному (рольовому) планах, у ході роботи над якими отримані уявлення творчо переносяться в нові умови.

Проектна діяльність

Проектна діяльність – особливий вид діяльності вихованців, яка спрямована на вирішення проблеми, пов'язаної зі створенням освітнього продукту. В основі проектної діяльності лежить самостійна діяльність дітей (дослідницька, пізнавальна, продуктивна), в процесі якої вони пізнають навколишній світ і втілюють нові знання у реальні твори.

Проектну діяльність від інших форм організації освітнього процесу відрізняє практичне застосування дітьми нових знань і умінь; нежорстке формулювання завдань, їх варіативність, інтерес до діяльності.

Термін «проект» – це «задум», «кинутий вперед» як самостійний пошук і презентація результату, де реалізується мета, презентується чи демонструється результат соціально важливого продукту. Специфікою проектів в ЗДО є інтеграція знань, застосування короткотривалих проектів з визначеною близькою досяжною для розуміння дітей метою.

Дослідники визначають такі етапи організації проекту:

- пошуковий (вибір актуальної теми, визначення проблеми чи завдань для вирішення, мета);
- аналітичний (пошук та опрацювання інформації,

визначення оптимального способу досягнення мети, вироблення алгоритму дій і розподіл завдань за планом);

- практичний (виконання завдань окремими учасниками чи групами);
- презентаційний (демонстрація результатів пошуку, відеопрезентація матеріалів, наступність ідей подальшого пошуку);
- підсумковий (аналіз результатів діяльності, врахування успішних моментів для подальшої роботи).

Сучасне планування освітнього процесу за темами тижня дають змогу реалізовувати як короткотривалі, так і довготривалі проекти. Передувати проекту можуть цикли тематичних занять для поглиблення знань дітей, екскурсії й цілеспрямовані спостереження, враження від прочитаного. Важливо створювати ситуацію успіху для зацікавлення дітей, актуалізації виховних завдань у формуванні цінностей, в освоєнні певних умінь для опанування нових технік.

Етапи планування проектної діяльності дітей

I-й етап. Підготовка до проекту. Постановка проблеми.

Підготовчий етап передбачає вибір та обговорення теми; надання мінімальної інформації для розуміння проекту.

II-й етап. Обговорення проблеми, визначення мети, завдань, плану роботи, кінцевого продукту.

III-й етап. Робота над проектом за планом. Уточнення та корекція плану в ході реалізації задуму.

IV-й етап. Презентація продукту діяльності.

V-й етап. Аналіз діяльності над проектом та постановка нової проблеми.

Для дітей молодшого дошкільного віку характерна участь у невеликих за тривалістю та простих за результатом продуктивної діяльності тематичних мініпроектах, що організовуються частіше за участю батьків або спільно з

батьками.

Міра участі вихователя у роботі над проєктом визначається досвідом дошкільників. Так, на початковій стадії ознайомлення із цим видом діяльності вихователь є безпосереднім її керівником. Він планує діяльність дошкільників, організовує виконання дослідження, допомагає знаходити інформацію, вчить опрацьовувати її, стежить за дотриманням обумовлених термінів виконання проєкту, спільно з дітьми організовує презентацію результатів, бере безпосередню участь в оцінюванні діяльності.

Реалізація будь-якого проєкту відбувається поетапно.

*Алгоритм проєктної діяльності
вихователя і дітей*

1. Сформулювати проблему проєкту, сюжетно-ігрову ситуацію. Визначити мету, завдання та очікувані результати проєкту.
2. Продумати форму презентації проєкту (виставка, свято, гра-драматизація, сценарій казки, колекція, енциклопедія тощо).
3. Розробити орієнтовний хід проєкту (продумати його гнучкість та варіативність відповідно до запитів і можливостей дітей).
4. Розробити зміст занять, ігор, прогулянок, спостережень та інших видів діяльності, пов'язаних із темою проєкту. При цьому особливу увагу потрібно приділити організації розвивального середовища в групі та закладі дошкільної освіти в цілому.
5. Передбачити варіативність засобів, методів та прийомів роботи з дітьми.

Етап реалізації дітьми проєктної діяльності передбачає постановку **проблеми** в групі; її обговорення та визначення завдань; роботу над проєктом, презентацію продукту діяльності; аналіз ходу роботи над **проєктом** та постановку нової проблеми.

Вимоги щодо проєктної діяльності дошкільників:

- наявність освітньої проблеми, яка відповідає запитам та інтересам дітей;
- моделювання умов для виявлення проблеми вихованцями;
- постановка проблеми;
- пошук шляхів розв'язання проблеми;
- дослідницький характер розв'язання проблеми;
- презентація проекту;
- надання можливостей для самовираження кожного учасника проекту;
- самостійність у процесі пошукової роботи;
- прикладне значення результату проєктної діяльності;
- педагогічна цінність проєктної діяльності (здобуття знань, оволодіння уміннями, розвиток особистих якостей тощо).

Прогулянка

Для дошкільників прогулянка має велике значення з точки зору зміни видів діяльності, забезпечення позитивного емоційного стану і задоволення потреби у руховій активності. Для вихователя це оптимальний час для всебічного гармонійного розвитку дітей, виховання базових якостей особистості.

Тривалість прогулянки у кожній віковій групі залежить від сезону. Для перебування дітей на свіжому повітрі відводиться приблизно до чотирьох годин на день. Улітку цей час максимально збільшується з перервами на харчування та сон.

У закладі дошкільної освіти планують дві прогулянки: денну (після ігрових занять) та вечірню (після полуденку/вечері).

Під час планування прогулянки основне завдання вихователя полягає у забезпеченні активної, змістовної, різноманітної та цікавої для дітей діяльності. Зміст діяльності

дітей на прогулянці залежить від часу доби, пори року, погоди, тематики тижня, попередньої освітньої діяльності, інтересів та віку.

Структурно прогулянка включає в себе:

- ігри: рухливі, дидактичні, будівельно-конструктивні, сюжетно- рольові, ігри-стратегії;
- спортивні вправи;
- спостереження за явищами природи;
- експериментування;
- освітні ситуації;
- працю в природі та на майданчику;
- індивідуальну роботу / особистісно зорієнтоване спілкування;
- самостійну діяльність дітей за їх вибором.

Доцільно облаштувати дослідницьку й ентомологічну (для спостереження за комахами) ділянки для здійснення дітьми самостійної пошукової діяльності та нескладного експериментування. Зокрема, це може бути город, клумба, метеорологічна міністанція.

Самостійна діяльність на прогулянці є корисною для дітей лише в оптимально створеному розвивальному середовищі. Тоді діти досягають певного рівня самостійності в різних видах діяльності: ігровій, комунікативній, руховій, пізнавально-дослідницькій, продуктивній, трудовій тощо.

Екскурсія

Екскурсія є особливою формою організованої освітньої діяльності. Цінність екскурсії полягає у безпосередньому ознайомленні дітей із явищами природи в їх природних взаємозв'язках, із рослинами і тваринами у середовищі їх існування, з культурними об'єктами та діяльністю дорослих.

Ознайомлення з новими об'єктами на екскурсіях поєднуються з розширенням словника, розвитком мовлення.

Сприймання яскравих пейзажів, що супроводжується образним словом вихователя, пробуджує у дітей відчуття краси, виховує любов до природи.

Дня дітей молодшого дошкільного віку проводять екскурсії-огляди в межах закладу дошкільної освіти, під час яких відбуваються ознайомлення з його ділянкою (рослинним і тваринним світом), приміщеннями, а також спостереження за роботою працівників (кухаря, лікаря, двірника).

Структура екскурсії:

1. Підготовчий етап. Педагог визначає зміст екскурсії, готує відповідний об'єкт, створює настрій очікування цікавого, незвичайного, повідомляє певну інформацію про об'єкт, який діти спостерігатимуть.

2. Власне екскурсія. Під час екскурсії вихователь організовує спостереження дітей, спрямовує їхню пізнавальну активність, стимулює мислення, увагу, сприяє розвитку уяви.

3. Закріплення знань. Робота після екскурсії забезпечує закріплення отриманих під час спостережень знань і вражень. Вихователь організовує використання зібраного матеріалу, читання відповідної художньої літератури, створює умови для розвитку ігрової діяльності за мотивами побаченого на екскурсії.

Квест-екскурсія – це гра-дослідження, що відбувається за заздалегідь визначеними метою й маршрутом та розробленим сценарієм. У процесі екскурсії учасникам необхідно подолати перешкоди у вигляді задач, головоломок, загадок тощо. На кожному з цих етапів діти отримують й активно досліджують нову інформацію про різні об'єкти (у грі), що сприяє легкому запам'ятовуванню нового матеріалу, розвитку наочно-образного мислення. Квест-екскурсія є груповою формою організації заходу, яка дає змогу згуртувати дитячий колектив, сформувати навички командної роботи, співпраці, взаємодопомоги.

Віртуальна екскурсія – це така форма організації

освітнього процесу, що передбачає наочну демонстрацію цифровими засобами віртуального відображення реально існуючих об'єктів (парків, музеїв, галерей, природних об'єктів, пам'яток тощо).

Методика проведення віртуальної екскурсії – це вміння показати об'єкт, описати його властивості та зв'язки, подати в необхідному ключі інформацію про нього та пов'язані з ним події. Вона включає сукупність методичних прийомів та техніки проведення, завдання яких – забезпечити найбільшу ефективність віртуальної екскурсії як форми організації освітнього процесу

Квест

Квест – форма активної взаємодії педагога і дітей, пригодницька командна гра, що сприяє формуванню вмінь вирішувати ігрові пошукові завдання на основі вибору альтернативних варіантів дій в контексті реалізації певного сюжету. Така форма роботи поєднує у своїй структурі елементи мозкового штурму, тренінгу та гри. За допомогою квестів можна ознайомити дітей із новою інформацією, закріпити набуті знання, відпрацювати вміння.

Квест – це виклик, гра, пошук, дослідження, робота в команді й неодмінне переживання кожною дитиною ситуації успіху.

Суть гри полягає в тому, що команди гравців, переміщуючись від зупинки до зупинки у реальному або віртуальному просторі, виконують завдання, об'єднані спільним сюжетом. Особливість такої організації ігрової діяльності полягає в тому, що, виконавши певне завдання, діти отримують підказку до виконання наступного. Це мотивує їх до подальшого пізнання і дослідження. Виконавши всі завдання, діти досягають мети.

Основна перевага квесту полягає в ненав'язливій ігровій формі організації, що сприяє активізації мовленнєвих, пізнавальних і розумових процесів учасників.

Класифікація квестів

Лінійний квест – послідовне розв'язання завдань у ході просування гравців заздалегідь спланованим маршрутом.

Штурмовий квест – гравці отримують завдання, підказки для його виконання і самостійно обирають спосіб розв'язання та маршрут.

Коловий квест – локації розміщені по колу, і кілька команд, які стартують із різних позицій, по черзі проходять усі зупинки з завданнями.

Із дітьми дошкільного віку найдоцільніше організовувати лінійні квести, які поєднують різноманітні завдання: ребуси, головоломки, загадки, шифровки, рухові й творчі вправи, підказки, різні сюрпризні моменти.

Критерії якісного квесту: безпечність для учасників, оригінальність, логічність, цілісність, відповідність запланованому сюжету, створення атмосфери повного занурення в гру.

Формулювання завдань. Завдання мають не лише спиратися на наявні знання дітей, а й торкатися зони найближчого розвитку. В одному квесті можуть поєднуватися різні типи завдань:

- інтелектуальні (завдання, спрямовані на перевірку знань);
- на орієнтування (знайти вихід за допомогою картки, знайти підказку тощо);
- технічні (зібрати що-небудь із конструктора, природного матеріалу тощо);
- творчі (намалювати, поспівати тощо).

Геокешинг

Геокешинг – захоплююча командна гра, в якій присутні

подорож, знаходження місця розташування заданих об'єктів, пошук інформації про об'єкти для отримання відповідей на питання. Її мета – розвиток допитливості та пізнавальної активності дітей, уміння орієнтуватися у просторі, спілкуватися і знаходити в результаті спілкування потрібну інформацію.

Це туристична гра, суть якої полягає в пошуку схованок і скарбів. Головна особливість геокешингу – це те, що схованки створюються в місцях, які мають природну, історичну чи культурну цінність. З дітьми дошкільного віку використовуються тільки елементи цієї гри.

Освітній геокешинг – педагогічна технологія, яка допомагає дитині самостійно пізнавати навколишній світ. Суть технології – організація ігрової діяльності дітей, що наповнює її розвивально-пізнавальним матеріалом.

Обов'язкові умови проведення геокешингу.

- Пошук «скарбу» проводиться по карті або маршруту-схемою за його описом.
- Гра може бути у формі прогулянки чи піших переходів. Зміст гри в групі перетворює її в активний пізнавальний процес. Складання конспекту обов'язково.
- Схованки можуть бути найрізноманітнішого зовнішнього вигляду і розміру, найбільш поширений варіант – пластиковий контейнер. Схованки можуть містити різні сувеніри, солодощі, іграшки тощо.

Дитяче експериментування

Дитяче експериментування – форма організації активної перетворюючої діяльності дітей. Мотивом дитячого експериментування є отримання нових знань і відомостей про об'єкт.

У закладах дошкільної освіти експериментальна діяльність включає в себе безпосередньо організовану

діяльність із дітьми (планові експерименти), спільну діяльність із дітьми (спостереження, працю, художню творчість); самостійну діяльність дітей (працю в лабораторії) та спільну роботу з батьками (участь у різних дослідницьких проектах).

Дитяче експериментування важливе як для розвитку пізнавальних процесів і розумових операцій, так і для формування самостійності, визначення мети, здатності перетворювати предмети і явища для досягнення певного результату.

Процес самостійного дослідження нових об'єктів захоплює дошкільників особливо сильно, коли вони можуть не тільки оглянути й обмацати ці об'єкти, а й перетворити, змінити їх з метою пізнання внутрішніх зав'язків і відносин.

Для дитячого експериментування характерна надзвичайна гнучкість, вона проявляється, коли в процесі діяльності дитина отримує несподівані результати і внаслідок цього змінює напрямок діяльності. У міру отримання нових відомостей про об'єкт дитина може ставити перед собою нові, більш складні цілі і намагатися реалізувати їх.

Головна ціль застосування методу експериментування в дитячому саду полягає в тому, що в процесі експерименту:

- діти отримують реальні уявлення про різні сторони досліджуваного об'єкта, про його взаємини з іншими об'єктами і з середовищем існування;
- йде збагачення пам'яті дитини, активізуються його розумові процеси, так як постійно виникає необхідність здійснювати операції аналізу і синтезу, порівняння і класифікації;
- розвивається мова дитини (дошкільнику необхідно давати звіт про побачене, формулювати виявлені закономірності та висновки);
- відбувається накопичення фонду розумових прийомів і операцій, які розглядаються як розумові вміння;

- формується самостійність, здатність перетворювати будь-які предмети і явища для досягнення певного результату;
- розвивається емоційна сфера дитини, творчі здібності, формуються трудові навички, зміцнюється здоров'я за рахунок підвищення загального рівня рухової активності.

Дитячий експеримент має таку структуру:

- постановка проблеми, яку необхідно розв'язати;
- цілепокладання (що потрібно зробити для вирішення проблеми);
- висунення гіпотез (пошук можливих шляхів вирішення);
- перевірка гіпотез (збір даних, реалізація в діях);
- аналіз отриманого результату (підтвердилося – не підтвердилося);
- формулювання висновків.

Мінімузей

Ефективним засобом розвитку пізнавальних інтересів може стати створення мінімузею в групі (насіння, хліба, гудзиків, листівок, ляльки, транспорту тощо). Будь-який предмет мінімузею може підказати тему для цікавої розмови.

Мінімузеї в дитячому садку – це особливий розвивальний простір, створений із метою долучення дитини до світу мистецтва, розширення її культурного й національного світогляду, формування життєвої компетентності. Завдання мінімузею – продемонструвати об'єкт із різних сторін, відобразити його взаємозв'язки з іншими об'єктами.

Використання засобів музейної педагогіки дає змогу пробудити в дітях відчуття приналежності до свого роду, до рідної землі, прагнення долучатися до культури українського народу, його історії, традицій.

Форми роботи з дітьми в мінімузеї:

- словесні – інтегровані заняття, бесіди, дискусії, читання художніх творів, бесіди з використанням українського фольклору, вивчення віршів, пісень тощо;
- наочні – демонстрація експонатів, старих фотографій, перегляд відеозаписів тощо;
- практичні – театральна діяльність, екскурсії, які проводить вихователь чи самі діти, досліди, художньо-предметна діяльність, віртуальні екскурсії, самостійна пізнавальна діяльність тощо;
- емоційні – створення «ситуації успіху», розігрування монологів та діалогів під час ігор-емпатій.

Принципи організації музейної експозиції

Під час оформлення музейної експозиції урахували такі основні принципи:

- інтеграції – зміст мінімузею дає змогу педагогу ознайомлювати дітей із різними галузями людської діяльності;
- діяльності – у мінімузеї дитина реалізовує свої творчі здібності, а відтак поповнює його експозиції власними творчими виробами;
- культуродоцільності – мінімузей долучає дошкільників до світової культури, загальнолюдських цінностей;
- гуманізму – мінімузей є середовищем для всебічного розвитку дитини;
- різноманітності – експонати мінімузею є втіленням його теми в різних аспектах;
- екологічності – усі експонати екологічно безпечні для здоров'я дітей;
- безпеки – мінімузей безпечний для вихованців;
- безперервності – мінімузей є частиною освітнього простору дитячого садка, тут відбуваються заняття та самостійна діяльність дітей;
- партнерства – мінімузей є результатом співпраці

дорослих та дітей.

Мистецькі (арт), або художньо-педагогічні спілкування (мистецькі заняття)

Мистецькі (арт) або художньо-педагогічні спілкування (мистецькі заняття) – особлива, емоційно зорієнтована форми спілкування на основі мистецької діяльності. Вони передбачають інтегровану мистецьку діяльність, у якій може бути домінуюча: «free painting» (вільне малювання), пластичне, конструктивне, музичне, театральне, літературне образотворення. Пріоритетом таких спілкувань є створення образу дітьми з самостійно вибраних засобів, способів, матеріалів.

Принциповою позицією застосування технології образотворення є *уникання готових конспектів*. Прив'язаність до тексту не лише не поживляє атмосферу будь-якої освітньої форми роботи, а й стримує педагога у виявленні емоційних реакцій, які іноді бувають важливішими, ніж інформація.

Алгоритм мистецьких спілкувань:

- визначення теми;
- матеріал (обладнання, забезпечення);
- мотивація дітей (інтрига);
- рефлексійні тематичні полілоги;
- методи й прийоми роботи із зерном образу;
- конкретизація створення умов для вибору дітьми інструментів образотворення (пластичного, конструктивного, живописного, театралізованого, музичного, літературного);
- прийоми стимулювання дітей до створення образу (врахування вікових особливостей);
- формат презентації дитячих робіт (вистава, концерт,

- виставка, вернісаж, колаж тощо);
- емоційно зорієнтовані прийоми закріплення вражень (підсумкові рефлексії).

Мистецькі (арт) або художньо-педагогічні спілкування умовно можна поділити на:

- *теоретичні* (мистецтвознавчі);
- *практичні* (спрямовані на образотворення у різних видах мистецької діяльності), які можуть проводитися у вигляді майстерні («Майстерня художника», «Гончарна майстерня», «Дизайнерська майстерня», «Майстерня звуків», «Акторська майстерня», «Театральні майстерня» тощо);
- *комплексні, інтегровані* (ґрунтуються на синтезі та взаємодії мистецтв).

Заняття

Сучасне заняття – це особлива форма організації спілкування педагога з дітьми, у якій педагог протягом визначеного часу організовує та спрямовує пізнавальну діяльність дітей із урахуванням їхніх вікових можливостей і освітніх потреб.

Сучасне заняття має бути цікавим для дітей, насиченим ігровими прийомами, елементами дослідження, розвивати пізнавальні здібності дітей, моральні та естетичні якості. Важливо максимально забезпечувати максимальну активність дітей та доброзичливу атмосферу.

Види занять:

I. За змістовими напрямами освітньої роботи.

Традиційний розподіл занять:

- з мовленнєвого розвитку,
- ознайомлення з елементами грамоти,
- ознайомлення з навколишнім світом та природою,

- формування елементарних математичних уявлень,
- з образотворчої діяльності (малювання, ліплення, аплікація, конструювання),
- з фізичної культури,
- з музичного виховання та ін.

II. За дидактичними цілями розрізняють такі види занять:

- на повідомлення нової інформації, формування нових знань і умінь;
- на закріплення знань і раніше отриманих умінь, систематизацію накопиченого досвіду;
- мішані заняття, що поєднують повідомлення нових знань, формування нових;
- умінь із повторенням, закріпленням, систематизацією і застосуванням набутих знань, умінь, навичок;
- підсумкові заняття, що можуть проводитися періодично в кінці певного часового відрізка (квартал, півріччя, рік) або в кінці вивчення певної теми.

III. За способом організації дітей заняття бувають:

- фронтальні (загально-групові), що проводяться одразу з усією групою дітей;
- підгрупові (в окремих методичних джерелах їх називають груповими), для яких дітей організують по 8-15 залежно від загальної кількості малюків у групі, частіше розподіляючи групу на 2 підгрупи, переважно орієнтуючись на інтереси, ситуативні бажання, здібності, інші суб'єктивні й об'єктивні чинники;
- індивідуально-підгрупові (індивідуально-групові), на яких діти об'єднані по 4-8, чим забезпечується й можливість здійснення диференційованого та індивідуального підходів;
- індивідуальні, що проводяться як з окремими дітьми (по 1), так і з маленькими підгрупами по 2-4 малят, яких частіше об'єднують для спільної навчально-пізнавальної роботи.

IV. За специфікою поєднання і використання методів, прийомів, засобів навчання виділяють такі види занять:

- комбіновані (для їх проведення застосовується певна комбінація наочних, словесних, практичних методів і прийомів, різних засобів навчання – вправ, ігор, іграшкової, предметної, ілюстративної наочності, літературних, музичних творів тощо);
- ігрові та сюжетно-ігрові (на ігрових заняттях весь комплекс освітніх завдань вирішується за допомогою спеціально підібраних ігор (дидактичних, рухливих, елементів ігор-театралізацій, драматизацій, конструкторсько-будівельних та інших) чи ігрових вправ, які до того ж можуть бути об'єднані спільною темою, сюжетною лінією);
- домінантні – заняття, у яких домінують певні засоби розвитку, навчання і виховання чи види діяльності;
- інтегроване заняття – форма освітньої роботи, яка об'єднує блоки знань із різних галузей навколо однієї теми з метою інформаційного та емоційного збагачення сприймання, мислення, почуттів дітей, що дає змогу пізнавати певне явище з різних сторін, досягати цілісності знань.

Мета заняття – основа ефективної діяльності педагога та дітей, що визначає характер їх взаємодії. Вона реалізується в спільній діяльності всіх учасників освітнього процесу.

У меті заняття формулюється результат, до якого повинні прагнути учасники навчально-пізнавального процесу.

Методичні кліше для формулювання мети

Формувати

Формувати уявлення...

Формувати знання...

Формувати навички, вміння, уміння

Формувати вміння працювати в парах

Формувати уміння брати участь у діалозі
Формувати вміння висловлювати свої думки, ставлення
Формувати вміння взаємодіяти з іншими
Формувати здатність міркувати
Продовжувати формувати вміння
Удосконалювати вміння
Вчити вимірювати об'єм рідких речовин
Ознайомити дітей із професією
Спонукаати самостійно виправляти помилки, оцінювати результати власної роботи
Сприяти засвоєнню таких понять як: більше, менше, порівну
Вправляти у класифікації геометричних фігур
Розвивати мислення, мову, уяву тощо
Викликати інтерес
Виховувати дбайливе ставлення
Виховувати почуття

Традиційна структура заняття

1. Вступна частина – організація дітей, мотивація подальшої діяльності, зацікавлення тощо.
2. Основна частина – актуалізація опорних знань, інформаційна хвилинка, ознайомлення з новим матеріалом, активна пізнавальна та практична діяльність, перетворювальна діяльність.
1. Заключна частина (аналітико-рефлексивний етап) – слід проаналізувати заняття, підвести його підсумок.

Педагогу слід пам'ятати про необхідність використання ігрових прийомів, про емоційну насиченість занять, про необхідність використання наочності, про діалоговий характер спілкування, про максимальну активізацію діяльності дітей, про доброзичливу атмосферу на занятті.

Орієнтовна структура п'ятикомпонентного заняття

1. Організація дітей. Мотиваційна діяльність.
2. Актуалізація знань дітей.
3. Пізнавальна діяльність.
4. Перетворювальна діяльність / Продуктивна діяльність.
5. Рефлексія. Оцінно-контрольна діяльність.

Мотивація до діяльності – створюються умови для виникнення внутрішньої потреби включення в навчально-мовленнєву / пізнавальну діяльність.

Пізнавальна діяльність – постановка завдання. Побудова проєкту виходу з утруднень («відкриття» дітьми нового знання).

Етап перетворювальної діяльності – закріплення набутих знань, відпрацювання навиків тощо.

Оцінно-контрольна діяльність – залучення дітей до самоаналізу діяльності.

*Модель інтерактивного заняття,
яке ґрунтується на чотириструктурному підході
(розроблено К.Л. Крутій)*

1. Етап спілкування. Мотивація.

Презентація теми заняття. Мета – сфокусувати увагу дітей на завданні і викликати інтерес до нього; забезпечити розуміння дітьми змісту їхньої діяльності, тобто того, чого вони можуть досягти на занятті, чого від них очікує вихователь.

Використати запитання, короткі історії, невеличке завдання-проблему тощо (до 3 хв.).

0. Етап пізнавальної діяльності.

Надбання необхідної інформації.

Мета – дати дітям достатньо інформації для того, щоб на її основі виконувати практичне завдання (актуалізація знань).

Доречне невелике опитування (до 5 хв.). Вихователь – транслятор, фасилітатор, знаходиться «над» дітьми.

0. Етап перетворювальної діяльності.

Інтерактивна вправа – центральна частина заняття.

Мета – практичне засвоєння матеріалу.

Послідовність проведення цього етапу: інструктування – ознайомлення з метою і правилами вправи, послідовністю дій і кількістю часу на виконання завдання; з'ясування необхідності індивідуальної допомоги; об'єднання у групи за певною ознакою (критерієм) або розподіл ролей; виконання завдання (вихователь – організатор, консультант, ведучий, знаходиться поруч або разом із дітьми тощо); презентація результатів роботи (до 12 хв.).

4. Етап оцінно-контрольної діяльності.

Мета – усвідомлення виконаної роботи, звернути увагу на збігання (або навпаки) очікуваних і одержаних результатів.

Запитання до дітей: що нового дізналися; як це можна буде використати тощо (до 3 хв.).

Методична шпаргалка для проведення заняття

1. Мотивуйте дітей до діяльності..

Зацікавте дітей, мобілізуйте їхню увагу. Не нав'язуйте, а захоплюйте дітей діяльністю: «Нумо дізнаймося..., відшукаймо..., помандруймо..., пограймо...» тощо.

Емоційно забарвлюйте звертання. Створюйте інтригу й піднесений настрій у дітей.

Залучайте малюків до активного обговорення плану реалізації мети, надавайте їм право вибору. Забезпечуйте дітям змогу максимально самореалізуватися. Стимулюйте ініціативу, активність дітей фразами на кшталт: «А як вважаєте, що буде, якщо ...?», «Як про це можна дізнатися?», «Із чим це можна порівняти?».

Важливо, щоб під час мотивації будь-якої діяльності діти мали змогу: виражати емоції, ставити запитання, висловлювати

власні бажання, активно обговорювати мету діяльності, вибирати місце та спосіб організації дій, самостійно діяти.

0. Застосовуйте методи та прийоми, спрямовані на формування компетентностей дошкільників:

- проблемні, творчі запитання та завдання, методи ТРВЗ;
- інтерактивні методи (діалог, полілог, дискусія, «мозкова атака», робота в парах, мікрогрупах, групах тощо);
- дослідницько-пошукова діяльність;
- ігрові методи та прийоми;
- прийоми заохочення дітей, залучення до самооцінки та самоконтролю.

0. Дотримуйтеся принципів розвивального навчання. Будь-яку нову інформацію пов'язуйте з попереднім досвідом дітей, актуалізуючи його запитаннями: «Хто з вас пам'ятає...?», «Хто бачив...?», «Хто знає, як...?» тощо.

Нові знання про об'єкт чи явище подавайте лаконічно в доступному для дітей обсязі.

Забезпечуйте умови, за яких діти активно сприйматимуть інформацію: задійте всі органи чуття, використовуйте наочні засоби та ІК-технології.

Створюйте проблемні ситуації та спонукайте дітей самостійно знаходити рішення й робити висновки.

Пам'ятайте, що досвід діти здобувають в діяльності самостійно.

Активізуйте мислення дітей. Спонукайте їх порівнювати та аналізувати.

Під час ознайомлення дітей із новою інформацією кожна дитина має: активно сприймати об'єкт через усі органи чуття – дивитися, слухати, торкатися, нюхати тощо; актуалізувати наявний досвід, ставити запитання; порівнювати свої міркування з висловлюваннями інших дітей; включатися у різні види

активності, аби адекватно сприймати нову інформацію та засвоїти новий соціальний досвід.

4. Створіть умови, аби діти відтворили засвоєні знання в різних видах активності.

5. Не заважайте дітям діяти самостійно – допомагайте лише тоді, коли вас про це попросять. Невпевненій у собі дитині запропонуйте попрацювати поряд.

6. Спонукайте дітей активно спілкуватися в різних формах.

7. Гнучко змінюйте сценарій діяльності, орієнтуючись на реакцію дітей та їхні бажання.

8. Здійснюйте індивідуальний та диференційований підхід.

9. Створюйте психологічний комфорт.

Гра-стратегія

Гра-стратегія – розвивальна гра.

Гра-стратегія – складна, багатопланова діяльність, яка передбачає не тільки усвідомлення ігрового задуму, сюжетної лінії, а й уміння планувати свої дії, бачити кінцевий результат, дотримуватися плану та злагодженої роботи в команді.

Умови виникнення стратегічної гри: здатність учасників передбачати можливі результати своїх дій, знаходити нестандартні способи розв'язання проблеми, планувати послідовність дій; уміння визнавати помилки та вчасно коригувати їх.

Структурні компоненти гри-стратегії: задум, ігрові ролі, відповідний сюжет, ігрові дії, результат.

В основу гри-стратегії покладено інтригу, реальну проблему, визначено мету, для реалізації якої необхідно об'єднати зусилля. По ходу гри вихователь кілька разів ускладнює завдання – «чинить» переponsи, які діти мають

долати. Гра-стратегія – віртуальна, уявна гра. Обговорюючи кожний свій крок, діти міркують, роблять припущення, обстоюють правильність власної думки, навчаються сприймати позицію іншого, підкорятися загальному рішення.

Гра не лімітована в часі, вона може тривати впродовж кількох днів, причому гравці повертаються до самого початку, змінюючи деякі обставини, обігруючи нові конструктивні способи розв'язання проблем, що виникають.

Гра-стратегія надає вихователям унікальну можливість спостерігати за процесом збагачення соціального досвіду дітей, їхніми ціннісними пріоритетами, особистісними проявами в зовсім непростих, наближених до реальних ситуаціях, оцінити здатність кожної дитини до конструктивних рішень, самостійного вибору тощо.

Алгоритм організації та проведення гри-стратегії

1. Проєктування гри-стратегії за обраною темою.
2. Створення розвивального предметно-просторового середовища.
3. Організація та проведення гри-стратегії.
4. Цілеспрямовані та узгоджені дії всіх учасників освітнього процесу.
5. Реалізація кожного етапу гри-стратегії шляхом інтеграції різних видів діяльності.
6. Регулювання.
7. Стимулювання.
8. Корекція та аналіз.

Плануємо та організовуємо гру-стратегію

- Визначаємо тему та мету.
- Визначаємо варіанти сюжетної лінії (плануємо, визначаємо напрями сюжету гри).
- Організовуємо підготовчу роботу.
- Ускладнюємо завдання.

- Реалізуємо задуми.
- Аналізуємо, підсумовуємо.

Орієнтовні форми, методи, засоби освітньої роботи з дітьми

Комунікативна діяльність

Розмови, інтерв'ювання, тематичні, етичні бесіди, комунікативні ситуації (звернення, прохання, вибачення, пропозиція, презентація, пояснення тощо), діалоги (діалог-спогад, діалог-порівняння, діалог-здивування, діалог-розмірковування, театралізовані ігри з розігрування діалогів, віртуальні діалоги), полілоги, педагогічні провокації, освітні ситуації, обговорення (мультфільмів, казок, ситуацій), парна робота, робота в малих підгрупах тощо.

Здоров'язберігальна, рухова діяльність

Заняття з фізкультури, ранкова гімнастика, гімнастика після денного сну, логоритмічна, коригувальна гімнастика, фізкультхвилинки і фізкультпаузи, спортивне дозвілля, дозвілля (свята і розваги), рухливі ігри (спортивні ігри, забави, ігри-змагання, естафети, ігри-атракціони, народні ігри, хороводи), прогулянки-походи за межі ЗДО, загартовувальні процедури, фізкультурні гуртки, дні та тижні здоров'я, турніри, пластичний балет, стенди й альбоми, Малі Олімпійські ігри тощо.

Пізнавально-дослідницька діяльність

Заняття (комплексні, інтегровані, предметні), освітні ситуації, пошуково-дослідницька діяльність, читання творів художнього та наукового змісту, бесіди, діалоги (діалог-спогад, діалог-порівняння, діалог-здивування, діалог-розмірковування, театралізовані ігри з розігрування діалогів, віртуальні діалоги), розповіді дорослого, зустрічі з цікавими людьми, розглядання (альбомів, серій картин, схем, плакатів), вправи, квести, проєкти, спостереження, екскурсії, цільові прогулянки, екологічні хвилинки, хвилинки-цікавинки, хвилинки-милування, перегляд дитячих телепередач, влаштування мінімузею, інтелектуальне дозвілля (вікторини, літературні турніри, вечори загадок), гуртки інтелектуально-пізнавального спрямування, робота з енциклопедіями, проблемні ситуації, «жива газета», ігри-шифрування, дидактичні ігри логіко-математичного змісту (ігри-лото, танграми, Колумбове яйце), інтелектуальні ігри та завдання (ребуси, шаради, шашки, кросворди, логічні розминки, математичні хвилинки, логічні «ланцюжки», слухові диктанти), геокешинг, задачі-казки, задачі-жарти, геометричні задачі тощо.

Мовленнєва діяльність

Комплексні, інтегровані заняття (загальногрупові, підгрупові, індивідуальні), дидактичні ігри (словесні, настільно-друковані, з іграшками, предметами, картинками), вправи, завдання (фонетичні, лексико-граматичні); ігри-драматизації за змістом літературних творів, складання різних типів розповідей (із власного досвіду, розповідей за картинками, серіями картинок, описів (предметів, об'єктів, картинок тощо); полілоги, творче розповідання, колективне сюжетоскладання, складання листів і пам'яток, бесіди, мовно-рухливі ігри, переказування літературних творів, виконання мовленнєво-творчих завдань (придумування початку і закінчення до запропонованих текстів, римування), заучування напам'ять; артикуляційна і дихальна гімнастика; складання

інтелектуальних карт; термінологічний аналіз понять; активне слухання лінгвістичних казок; літературно-мовні засоби: збірки поезій, дитячі книги, зокрема, абетка в картинках, малі фольклорні форми (прислів'я, приказки, забавлянки, заклички, потішки тощо), набір предметних картинок, коректурні таблиці тощо.

Ігрова діяльність

Сюжетно-рольові ігри, конструктивні ігри, ігри з правилами (дидактичні, настільно-друковані, рухливі, словесні), режисерські ігри, ігри-драматизації за сюжетами літературних творів, інсценізації, народні ігри з текстами, обрядові ігри, ігри-стратегії тощо.

Господарсько-побутова діяльність

Доручення, завдання, чергування (в куточку природи, на занятті, підготовка до обіду); спостереження за працею дорослих, участь у майстер-класах із опанування окремих виробничих умінь; допомога дорослим у буденних справах.

Художньо-естетична діяльність

Заняття, гуртки, студії (образотворчого мистецтва, хореографії, гри на музичних інструментах, театральний тощо), освітні ситуації, художньо-педагогічне спілкування, вправи-імітації, експериментування, творчі завдання, паузи споглядання, мистецькі проєкти, організація виставок-презентацій «Олівець-малювець», «Світ краси», вернісажів «Художня майстерня», проведення конкурсів, виготовлення й оформлення книжок, (наприклад, складання дитячої абетки в картинках тощо), музичний супровід самостійної діяльності дітей, самостійна музична діяльність, діалоги, літературно-музичні свята і розваги, участь дітей у

проведенні фестивалів дитячої творчості, концертів, маскарадів, інсценізації, ігри-драматизації, театралізовані вистави, театралізація обрядових свят, театралізовані дійства.

Особистісний розвиток

Бесіди, проблемні ситуації, тренінгові та ігрові вправи, психологічні етюди; вправи на релаксацію (м'язову, емоційну); вправи на згуртування дитячого колективу; ігри та вправи, що спрямовані на розвиток навичок самопрезентації; вправи на об'єднання в групи, підгрупи тощо.

Використані джерела

Базовий компонент дошкільної освіти.
https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf

Дитина: Освітня програма для дітей від двох до семи років / наук.кер. проекту В.О. Огнев'юк ; авт. кол.: Г.В. Беленька, О.Л. Богиніч, Н.І. Богданець-Білоskalенко [та ін.] ; наук. ред.: Г.В. Беленька, М.А. Машовець ; Мін. осв. і науки України, Київ. ун-т ім. Б. Грінченка. – К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2016. – 304 с.

Освітня програма «Впевнений старт» для дітей старшого дошкільного віку / [Н. В. Гавриш, Т. В. Панасюк, Т. О. Піроженко, О. С. Рогозянський, О. Ю. Хартман, А. С. Шевчук]; За заг. наук. ред. Т. О. Піроженко. – К. : Українська академія дитинства, 2017. – 80 с

Методичні рекомендації до Базового компоненту дошкільної освіти: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/uploads/public/605/0be/86b/6050be86b4f68482865820.pdf>

К. Крутій. Модель організації заняття з дітьми дошкільного віку. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<https://ukrdeti.com/model-organizaci%D1%97-zanyattya-z-ditmi-doshkilno-go-viku/>

Андросович К. Проектна діяльність у сучасному дошкільному навчальному закладі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://pi.iod.gov.ua/images/pdf/2014_1/3.pdf

Беленька Г. Сучасні підходи до організації життєдіяльності дітей у закладах дошкільної освіти // Дошкільне виховання. – 2018. – № 9. – С.2.

Гавриш Н., Іванова А. Гра-стратегія, як засіб формування творчої особистості. URL: https://slovyanochka.at.ua/publ/gra_strategija_jak_zasib_formuvannja_tvorchoji_osobistosti/1-1-0-15

Завязун Т.В. Формування дидактичної компетентності педагогів дошкільної освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу [https://www.zippo.net.ua/data/files/KafPsihol/MetodRobota/%D0%BC%D1%80_%D0%97%D0%B0%D0%B2%D1%8F%D0%B7%D1%83%D0%BD\(2\).pdf](https://www.zippo.net.ua/data/files/KafPsihol/MetodRobota/%D0%BC%D1%80_%D0%97%D0%B0%D0%B2%D1%8F%D0%B7%D1%83%D0%BD(2).pdf)

Козак Л. Характеристика сучасних форм організації освітнього процесу в закладах дошкільної освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ojs.itup.com.ua/index.php/jiu/article/view/308/266>

Заняття – форма організації навчання дітей дошкільного віку. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://surl.li/uogqs>

Стаєнна О. Квест-технологія: гра, пошук дослідження. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: dv2019-7_p3.pdf

Рабчун Н.О. Геокешинг – це весело. Інноваційний проект впровадження освітньої технології «Геокешинг», «Квест-геокешинг» в роботу з дітьми дошкільного віку [Електронний ресурс]. – Режим доступу <file:///C:/Users/%D0%9A%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%81%D1%82%D1%83%D0%B2%D0%B0%D1%87/Downloads/%D1%80%D0%B0%>

[D0%B1%D1%87%D1%83%D0%BD%20%D0%B3%D0%B5%D0%BE%D0%BA%D0%B5%D1%88%D0%B8%D0%BD%D0%B3%20.pdf](#)

Костікова А.Л. Процес дитячого експериментування як розвиток пізнавальної активності у дітей старшого дошкільного віку.

<http://eprints.zu.edu.ua/23424/1/2.PDF>

Музейна педагогіка в роботі з дошкільниками. [Електронний ресурс].

— Режим доступу:

<https://oplatforma.com.ua/article/2279-muzeyna-pedagogka-v-robot-z-doshklnikami>»<https://oplatforma.com.ua/article/2279-muzeyna-pedagogka-v-robot-z-doshklnikami>»